[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

تحلیلی بر رویکردهای نوظهور روستا- شهر

مریم سپاهی *، حسن دارابی **، هما ایرانی بهبهانی ***

تاریخ دریافت مقاله: 1393/01/26
تاریخ پذیرش مقاله: 1394/02/06

چکیده

مفاهیم نوینی در فرایند توسعه شهری ارایه شده است که به‌طور خاص به‌دنبال الگوهایی فراتر از الگوهای معمولی توسعه و نیز ترویج دیدگاه‌هایی متفاوت هستند. مفهوم روستا- شهر به‌عنوان نمونه‌ای از این مفاهیم مطرح است. این مفهوم در بردارنده ویژگی‌های متنوع و خاصی است لذا تعاریف متفاوتی از آن ارایه می‌شود. البته ویژگی‌های آن به‌وسیله کیفیت مکان و فضا تعیین شده و براساس ساختار مکانی تعریف می‌شود.

از این‌رو چرایی‌های متفاوتی به‌واسطه تنوع در شاخص‌های اقلیمی، اجتماعی و فرهنگی و به تبع آن، تنوع در بافت‌های شهری و روستایی در کشورهای مختلف، برای به‌وجود آمدن خود می‌یابد و چیستی‌های مختلفی به‌خود می‌گیرد. این مفهوم به‌دلیل تفاوت‌های موجود در پیدایش مفهوم روستا- شهر از سویی و نوظهور بودنش از سویی دیگر، سبب شده است که با تعابیر و رویکردهای متفاوتی همراه باشد. سئوالی که طرح می‌شود عبارت است از اینکه مفهوم روستا- شهر در بردارنده چه رویکردهایی است؟ چارچوب کلی این پژوهش با هدف بررسی پدیده روستا- شهر و مرور پیشینه این پارادایم جهانی نوظهور سازماندهی شده است و ضمن اشاره به پیشینه و تعاریف موجود، به‌دنبال یافتن رویکردهای متفاوت روستا- شهر، ابعاد و شاخص‌های هر کدام و نقش روستا- شهر در هریک از آن‌ها است.

این مقاله براساس مطالعات صورت‌گرفته، دو رویکرد متفاوت "رویارویی شهر و روستا با هم" و "روی‌آوری شهر و روستا به‌هم" در مفهوم روستا- شهر را مطرح و ابعاد و شاخص‌های روستا- شهر را در هر کدام از این دو رویکرد معرفی می‌کند.

واژگان کلیدی: روستا- شهر، روستا، شهر، شهرنشینی، توسعه شهر.

* دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی طراحی محیط، دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران. Maryam_sepahi02@yahoo.com
** استادیار گروه مهندسی طراحی محیط زیست. دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران.
*** دانشیار گروه مهندسی طراحی محیط زیست. دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران.

این مقاله برگرفته از بخش مبانی نظری پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد با عنوان بازآفرینی منظر روستا در شهر، نمونه موردی: روستای طرشت در کلان‌شهر تهران، با راهنمایی دکتر حسن دارابی است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

مقدمه

همراه با گسترش شهر و شهرنشینی و لزوم برنامه‌ریزی به‌منظور توسعه شهری، تعدادی از مفاهیم توسعه مدعی ارائه محیط‌های سازگار با محیط زیست شهری بوده و به‌طور خاص به‌دنبال الگوهایی فراتر از الگوهای معمولی توسعه و نیز ترویج دیدگاه‌هایی متفاوت هستند. البته به‌دست آوردن پذیرش برای این مفاهیم و برگردان و عملی کردن آن‌ها، اغلب مشکلات زیادی را به‌همراه داشته است. در این میان، مفهوم روستا- شهر به‌عنوان تنها مفهومی که به‌طور قابل توجهی در تعدادی از نمونه‌های ساخته شده نتیجه‌بخش نمایان گشته، مطرح است(Mike Biddulph, Franklin, & Tait, 2002).

یکسوی پدیده روستا- شهر، شهر با اجتماعی مدرن و پیچیده قرار دارد و در سوی دیگر این طیف، روستا با اجتماعی سنتی و بافتی مشخص قرار گرفته است. در میان این دو انتها، روند گذار و پدیده ترکیبی روستا- شهر واقع شده است. پدیده‌ای که به‌واسطه تنوع در شاخص‌های اقلیمی، اجتماعی و فرهنگی و به تبع آن، تنوع در بافت‌های شهری و روستایی در کشورهای مختلف، چرایی‌های متفاوتی برای به‌وجود آمدنش می‌یابد و چیستی‌های مختلفی به‌خود می‌گیرد. روستا- شهر آن‌جا که شهر در فرار از پیچیدگی‌ها و شلوغی‌های خاص خود و در جهت بهبود، به روستا و زندگی روستایی روی می‌آورد؛ به‌عنوان راه‌حل نمود پیدا می‌کند و آن‌جا که شهر در روند گسترش خود، به دست‌اندازی بر زمین‌ها و نواحی پیرامونی‌اش می‌پردازد و روستاهای اطراف و زمین‌های زراعی آن‌ها را می‌بلعد؛ به‌عنوان مشکل و چالشی سخت مطرح می‌شود. در مواجهه روستا با شهر و بالعکس و یا حرکت مختارانه شهر به سمت روستایی شدن، هرکدام از دو سوی این حرکت، درجه‌ای از یکدیگر را به‌همراه دارند. تفاوت‌های موجود در پیدایش مفهوم روستا- شهر از سویی و نوظهور بودنش از سویی دیگر، سبب شده است که این مفهوم با تعابیر و رویکردهای متفاوتی همراه باشد. به‌طوری‌که روستا- شهر در کشورهای غربی کاملاً متمایز و متفاوت با روستا- شهر در کشورهای شرقی است. از این‌رو بررسی پیشینه و تعاریف موجود در رابطه با مفهوم روستا- شهر و مطالعه پیرامون شیوه پیدایش آن به‌منظور تبیین ابعاد و شاخص‌های هر یک از رویکردها ضروری می‌نماید.

چارچوب کلی این پژوهش با هدف بررسی پدیده روستا- شهر و مرور پیشینه این پارادایم جهانی نوظهور، سازماندهی شده است و ضمن اشاره به پیشینه و تعاریف موجود، به‌دنبال پاسخ به سؤال‌های زیر است:

1. رویکردهای متفاوت روستا- شهر چیست؟
2. برای هر کدام از این رویکردها چه ابعاد و شاخص‌هایی متصور است؟
3. نقش روستا- شهر در هریک از این رویکردها چیست؟

معرفی رویکردهای مختلف روستا- شهر

به‌منظور یافتن رویکردهای مطرح در پدیده روستا- شهر و بررسی هر کدام لازم بود مجموعه‌ای از مقالات، کتاب‌ها و تجربه‌های جهانی مختلف روستا- شهر چه در کشورهای غربی و چه در کشورهای شرقی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرند. بسیاری از این مطالعات درباره روستا- شهرها به‌طور خاص بر طراحی و ایجاد روستا- شهر به‌عنوان مکان‌های محبوب برای زندگی در شهرها متمرکز شده‌اند و برخی دیگر از مطالعات با نگاهی متفاوت مخصوصاً در کشورهای شرقی مانند چین، هند، مالزی و... به بیان مشکلات ظهور روستا- شهرها در روند توسعه و گسترش شهرنشینی پرداخته‌اند. به‌نظر می‌رسد هریک از این مطالعات در مسیری متفاوت جریان داشته و هر کدام از این متون عرصه خاصی را انتخاب کرده‌اند.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

با توجه به مطالعات صورت گرفته دو رویکرد متفاوت برای پدیده روستا- شهر متصور است. رویکردی که به تعریف این پژوهش بیانگر روی‌آوردن[1] شهر به روستا به‌منظور کاهش تنش‌های حاصل از شهر و شهرنشینی و بازگشت به سنت‌های گذشته در زندگی روستایی است و رویکرد دیگری که به بیان رویارویی[2] شهر و روستا به‌واسطه گسترش شهرنشینی و رشد شهرها و تلاش برای همگون شدن اجباری روستا در این روند با محیط شهری که آن‌را بلعیده و درخود حل کرده است، می‌پردازد.

از این‌رو در بحث‌های بعدی این دو رویکرد با نام‌های زیر مشخص شده‌اند:

1. رویکرد روی‌آوری[3]
2. رویکرد رویارویی

پیشینه مفهوم روستا- شهر

از اواخر قرن 19 به‌بعد، شهرنشینی در بسیاری از کشورها به‌ویژه در انگلیس به‌عنوان صنعتی‌ترین کشور جهان، درجهت ایجاد شهرهای جدید و حاصل وحشت از عصر صنعتی‌شدن، حرکت کرده است. حرکت درجهت امیدی برای بازگشت به قبل از شلوغی و ازدحام شهرهای معاصر و ایجاد زیستگاهی مانند روستا که درهم تنیدگی کار و زندگی خانوادگی و استفاده بهتر از محیط زیست را در کنار هم فراهم می‌کند(Tseng, Kotkin, Speicher, & Chawla, 2006).

شاید بتوان هاوارد[4] را به عنوان با نفوذترین مدافع این رویکرد دانست. او نظریه احداث باغ شهرها[5] را در حاشیه شهر، با جمعیت حدود 30000 نفر و نیز محله‌هایی با کلبه‌های خوشایند که می‌تواند به‌وسیله مناطق روستایی احاطه شده باشد مطرح کرد(Tseng et al., 2006).

مفهوم روستا- شهر از نقطه نظر راه‌حلی برای توسعه، اولین بار در بریتانیا و در اواخر 1980 میلادی(Neal, 2003) پدید آمد و به‌واسطه توسعه‌دهندگان و طرفداران برجسته‌ای همچون شاهزاده ولز[6] در سال 1990 عمومیت یافت(Garcia, 2008). این مفهوم که به‌عنوان یک روش مهم و ماندگار برای ایجاد توسعه موفقیت‌آمیز و طولانی مدت محله‌ها ارائه شد(Neal, 2003) در زمان و شرایطی به‌وجود آمد که بحث و جدل در مورد شهرها و ماهیت ناپایدار تغییر در آن‌ها افزایش یافته بود. نتیجه این بحث‌ها منجر به بیان لزوم توسعه تراکم بالاتر و طراحی شهری بهتر شد. مفهوم روستای شهری یا همان روستا- شهر که به‌نوعی ترویج محله‌های شهری (مدنی‌پور، 1387) را در درون خود داشت، نه تنها با بسیاری از این بحث‌ها مرتبط بود بلکه تاریخچه خاص خود را نیز دارا بود. اما از نقطه نظر مواجهه روستا و شهر با یکدیگر، مفهوم روستا- شهر پیشینه‌ای عمیق‌تر دارد و پیش از آن‌که متعلق به بریتانیا باشد، برخاسته از آمریکا است(Franklin & Tait, 2002). بخشی از ریشه‌های این مفهوم، به گفته پیتر نیل(2003) ممکن است از سوی جامعه‌شناس شهری هربرت گانز[7] ترسیم شده باشد.

گانز این ایده را در نیمه اول قرن بیستم و براساس مهاجرت قابل توجه از روستا به شهر پایه گذاری کرد(Zukin, 2007). او در سال 1950 ارزیابی عمیقی از ساختار اجتماعی و محله مهاجرنشین عمدتاً ایتالیایی- آمریکایی در قسمت پایانی غرب بوستون[8] انجام داد و آن‌را در قالب کتابی با عنوان روستاییان شهری[9] در سال 1962 منتشر کرد(Neal, Franklin & Tait, 2002 ; 2003). این کتاب از نظر معرفی استعاره‌ای از مفهوم روستا- شهرها به‌منظور درک زندگی اجتماعی شهرها اهمیت دارد(Zukin, 2007). تجزیه و تحلیل عمیق وی محله‌ای پر جنب و جوش، ترکیب و تراکمی از مغازه‌ها و خانه‌های محقر صنعتی را به تصویر کشیده‌است (Neal, 2003).گانز روستا- شهر را یک نوع ایده‌آل تطابق فرهنگی با زندگی شهری در نظر گرفت(Zukin, 2007).

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

نزدیک به سه دهه پس از گانز برای اولین بار استفاده از اصطلاح روستا- شهر در بریتانیا و در پوشش دیگری مطرح شد(Franklin & Tait, 2002). زمانی‌که شاهزاده ولز، منتقد سرسخت معماری معاصر، امیدواری خود را از توسعه روستا- شهرها به‌منظور برگرداندن ابعاد و مقیاس انسانی، صمیمیت و زندگی خیابانی پر جنب و جوش مطرح(Franklin & Tait, 2002) و از عبارت روستا- شهر در مقدمه کتاب خود تحت عنوان منظر بریتانیا[10] (منتشر شده در سال 1989) یاد کرد. او نگرانی‌های خود را در تلاش به‌منظور تعریف یک چارچوب مناسب برای بازسازی بقایای ویران شده از شهرهای داخلی بریتانیا عنوان کرد، به‌طوری‌که مردم یک بار دیگر جوامع مناسب زندگی را تجربه نمایند، چارچوبی که به نوبه خود زندگی و روح را به چنین مناطق شهری بازگرداند(Neal, 2003). توسعه و ارتقای مفهوم روستا- شهر به‌وسیله گروه کوچکی از توسعه‌دهندگان، سرمایه‌گذاران، معماران و برنامه‌ریزان که توسط شاهزاده ولز تحت عنوان گروه روستا- شهر[11] (UVG) در بریتانیا گرد هم آمده بودند؛ انجام شد(Mike Biddulph et al., 2002). گروه روستا- شهر تحت نظارت شاهزاده ولز و با ارزیابی اشتباهات گذشته و یادگیری از جوامع شهری موجود کار می‌کرد(Neal, 2003). هدف آن‌ها یافتن اصول انسانی در محیط‌های شهری و چگونگی اعمال این اصول در توسعه و تحولات جدید (Franklin & Tait, 2002) در واکنش به ساخت‌وسازهای بی‌روح و یکنواخت بود و به‌جای تمرکز بر یک کاربری و یک نوع مالکیت اراضی، بر ساخت‌وساز با کاربری‌های مختلف در مقیاس پایداری تأکید داشت(مدنی‌پور، 1387).

پس از آن در ماه ژوئن سال 1990 کمپین روستا- شهرها[12] برای ترویج توسعه محیط‌های شهری پایدار با کیفیت بالا، طراحی با برترین استانداردها و مشارکت قوی جوامع محلی راه‌اندازی شد. در سال 1992، گروه روستا- شهرها اولین نسخه از گزارش خود را چاپ نمود که به‌عنوان یک سند برای این مفهوم به‌شمار می‌رود(Neal, 2003). در آن گزارش فلسفه و اصول مفهوم روستا- شهر بیان شد، اصولی همچون طراحی خوب، استفاده از اختلاط کاربری ها[13] و مناطق شهری پایدار، همراه با حس مکان[14] و تعهد اجتماعی (Aldous, 1992). سال بعد انجمن روستا- شهرها به‌منظور گسترش سطح مشارکت، با شرایط عضویت فردی و سازمانی شکل گرفت. این انجمن از اهداف و اقدامات در ترویج مفهوم روستا- شهرها و تحقق عملی آن حمایت می‌کرد(Franklin & Tait, 2002).

هم‌زمان با تلاش به‌منظور تحقق عملی روستا- شهرها به‌عنوان محیط‌های شهری پایدار و مطلوب، نمونه دیگری از این پدیده در جریان رشد و گسترش شهری در کشورهای شرقی شکل گرفته بود. روستا- شهر با تعریف خاص خود در این کشورها، حدوداً در سال 1980 ظاهر شد و از آن زمان به بعد (Hao,Geertman, Hooimeijer, & Sliuzas, 2011) با شتاب روند شهرنشینی شایع شد. به‌عنوان مثال این پدیده در دهلی‌نو (Baud, Kuffer, Pfeffer, Sliuzas, & Karuppannan, 2010) و به‌خصوص در شهرهای ساحلی چین مانند شنزن[15]، به‌تدریج به یک پدیده گسترده تبدیل شد(Cheng, 2011). به‌طوری‌که در چین، این روستاها را به‌راحتی می‌توان با ساختمان‌های کهنه و نامنظم خود در میان آسمان خراش‌های به‌خوبی برنامه‌ریزی شده و امکانات حمل و نقل مدرن تشخیص داد(Zheng, Long, Fan, & Gu, 2009)، شکل متفاوتی از روستا- شهر که شاید بتوان ارزیابی گانز از محله مهاجرنشین غرب بوستون را پیشینه خاص آن دانست.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

مطالعه پیشینه روستا- شهرها همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، نمایانگر دو رویکرد متفاوت از این مفهوم است. اول مفهومی از روستا- شهر که به‌عنوان یک راه‌حل طراحی برای مشکلات و مسائل ناشی از شهرنشینی و شهرسازی مدرن و معاصر است و دوم، مفهومی از روستا- شهر که ناشی از بلعیده شدن روستاها در فرایند گسترش شهرها است. هر کدام از دو رویکرد مطرح شده، نگاه متفاوتی به مفهوم روستا- شهر دارند که باعث تفاوت در شاخص‌ها و ساختارهای آن می‌شود.

آن‌چه مسلم است با توجه به نو بودن پدیده روستا- شهر، اهمیت واقعی آن در مطرح بودنش به‌عنوان یک ایده است نه یک واقعیت و معنای آن تا حد زیادی تابع شناخت شهودی است(Franklin & Tait, 2002). به‌طوری‌که با توجه به جریان شکل‌گیری‌اش در کشورهای مختلف، معانی متفاوتی به‌خود می‌گیرد.

رویکرد روی‌آوری

تعریف روستا- شهر

مفهوم روستا- شهر در این رویکرد با ویژگی‌های خاصی همراه شده است. این مفهوم نشان‌دهنده مکانی است که از نظر فیزیکی محدوده‌ای مشخص را داراست و از نظر معنا و مفهوم دلالت بر یک گذشته روستایی دارد (Franklin & Tait, 2002). در این رویکرد روستا- شهر به‌دنبال ارائه الگوهایی فراتر از الگوهای معمولی توسعه و نیز ترویج دیدگاهی متفاوت است (Mike Biddulph et al., 2002). از نقطه نظر رویکرد روی‌آوری و در جایگاه یک ایده، امروزه توسعه‌هایی با نام روستا- شهر در سراسر دنیا درحال ظاهر شدن هستند و رفته رفته از حاشیه به مرکز سیاست‌های برنامه‌ریزی موفق در حال حرکت‌اند(Franklin & Tait, 2002). روستا- شهر به‌عنوان راه‌حلی برای کاهش برخی مشکلات در مناطق شهری، نوعی برنامه‌ریزی به‌منظور ارزیابی و ایجاد دوباره محبوب‌ترین مکان‌ها برای زندگی جمعی در محله‌های شهری را می‌نمایاند. محله‌هایی که نزدیکی به بسیاری از امکانات لازم برای زندگی روزمره، از مشخصه‌های آن‌ها است(Neal, 2003). روستا- شهر، سکونتگاهی است که از سویی، به اندازه کافی برای ایجاد یک جامعه به معنای واقعی کلمه کوچک بوده و شامل گروهی از افراد است که از یکدیگر حمایت می‌کنند و از سویی دیگر، به اندازه کافی برای حفظ یک سطح مقطع مناسب از امکانات بزرگ است. در واقع اگر بخواهیم از نقطه نظر پیاده‌روی کمترین اندازه یک روستا- شهر را تعیین کنیم، با 10 دقیقه پیاده‌روی می‌توان از یک طرف به طرف دیگر یک روستا- شهر رفت(Alhabshi, 2009). اما واقعیتی که وجود دارد این است که معنای این مفهوم، ناشی از زندگی اجتماعی مردم بوده و فقط با کیفیتی از مکان یا فضا مشخص نمی‌شود(Franklin & Tait, 2002). به‌عبارتی دیگر، روستا- شهرها به معنی محله‌هایی شهری هستند که یک زندگی جمعی رضایت‌بخش را همراه با تنظیمات انسانی بسیار، ارائه می‌دهند. یک روستا- شهر، جزیی حساس از یک سیستم شهری است که در آن ویژگی‌های امکانات، خدمات و جمعیت متمرکز است. روستاهایی که هم در ابعاد و هم در جزئیات منطبق بر ابعاد انسانی هستند (Randall Fleming & John Hopkins, 2000). روستا- شهر اساساً نسبت به ساخت‌وساز اجتماعی که در نهایت یک جامعه را فراهم می‌کند، با نوسازی مناسب طراحی شده است. به‌عبارت دیگر روستا- شهر به‌وسیله یک ترکیب جامع مشخص از ساختارهای جمعی محلی و مدرن شکل گرفته است (Alhabshi, 2009) و دگرگونی در کیفیت و کمیت شیوه زندگی از روستانشینی به سوی شهرنشینی و توسعه شهر محوری را مد نظر دارد، در

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

حالی‌که به برخی از سنت‌های روستایی نیز وفادار است (قرخلو، کلانتری خلیل آباد، اسکندری نوده،1387).

ابعاد و شاخص‌ها

از نظر شاخص‌های محیط‌زیستی، این‌گونه روستا- شهرها عمدتاً در مناطق شهری و به‌طور کلی در داخل شهرها واقع شده‌اند(Landman, 2003) و در جریان شهرگریزی و بازگشت به محیط‌زیست روستا به‌وجود می‌آیند. مفهوم روستا- شهر در ابتدا تا حد زیادی به‌عنوان استفاده از فضاهای سبز تفسیر می‌شد اما با گذشت زمان، این مفهوم مترادف مناسبی برای برنامه‌های جدید در پایداری و زندگی شهری بوده است. روستا- شهرها همچنین برای اراضی متروکه داخل شهر[16] و فضای آماده ساخت محصور بین فضای‌های ساخته‌شده[17] مناسب بوده و انتخاب دقیقی برای اراضی اختصاص یافته به فضای سبز[18] به‌نظر می‌رسند(Franklin & Tait, 2002) (Michael Biddulph, Franklin, & Tait, 2003). آن‌ها اغلب در طیف وسیعی از فضاهای داخل شهر که قبلاً کاربری خاصی داشته ولی اکنون کاربری سابق را ندارند، مانند راه‌آهن قدیمی، سایت‌های سابق صنعتی (تصویر شماره 1) و مناطق مسکونی قدیمی، برنامه‌ریزی و ساخته می‌شوند(Landman, 2003) (Michael Biddulph et al., 2003).

ت 1. سایت صنعتی The Jewellery Quarter **در بریتانیا.**(Neal, 2003)

درصد بالای فضاهای سبز در این روستا- شهرها ضمن حرکت در جهت احیای زیست‌بوم[19] شهر، ساکنان آن‌را قادر می‌سازد تا هم زندگی شهری و هم زندگی روستایی را تجربه کنند. این‌گونه روستا- شهرها اغلب به‌گونه‌ای توسعه‌یافته‌اند که به‌وسیله میدان‌های شهری و نقاط کانونی و کلیدی اجتماع در مرکز نمایان می‌شوند. این میدان‌ها هدایت تراکم را دور از مرکز فراهم می‌کنند. مرز این روستا- شهرها نیز اکثراً به‌وسیله فضای سبز مشخص می‌شود(Alhabshi, 2009). روستا- شهرها درکشورهای توسعه‌یافته، معمولاً به‌خوبی برنامه‌ریزی شده و در لبه یک منطقه شهری هستند(Cheng, 2011).

این روستا- شهرها حس مکانی را دارند که به‌طور بالقوه با متعلقات شهری بیگانه است. درواقع روستا- شهر با این بیگانگی و مغایرت در ارتباط با نواحی اطرافش تعریف می شود و این استعداد بالقوه را دارد که نمایانگر یک گروه اجتماعی منسجم باشد (Franklin & Tait, 2002).. یک حس و خاطره جمعی مربوط به ویژگی‌های اجتماعی که برای وجود یک روستای موفق مورد نیاز است. هنگامی‌که یک حس جمعی وجود داشته باشد مردم در مراقبت از محله خود بیشتر تلاش می‌کنند(Burton et al., 2009).

در این رویکرد مفهوم روستا- شهر، یک نمونه ایده‌آل، یک قاعده تولیدی و یک ساختار ذهنی است. با این حال، در درجه اول با ساختار فیزیکی خود روشن و آشکار می‌شود. برای مدافعان روستا- شهر، این مفهوم عبارت است از یک شکل شهری جدید تازه متولد شده که تعهد و پایبندی خاص و ویژه‌ای به زیبایی‌شناسی شهری دارد (Franklin & Tait, 2002).

ویژگی‌های مختلف فیزیکی هستند که ایجاد یک سازمان فضایی موفق برای روستا- شهر را به‌دنبال

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

دارند. این روستا- شهرها، جمع و جور، با قابلیت دسترسی پیاده[20] و محله‌هایی با ترکیب کاربری‌ها هستند. محله‌هایی که برای زندگی و کار، لذت‌بخش و محبوب مردم بوده و فرصت لذت بردن و درک مشابه از زندگی را یک‌بار دیگر در درون شهر فراهم می‌کنند. در روستا- شهر هر آنچه که مورد نیاز است از امکانات رفاهی مانند ناهارخوری، خرده‌فروشی، خدمات شهری گرفته تا حمل و نقل عمومی و تفریح و سرگرمی و ... در محدوده دسترسی پیاده قرارگرفته‌اند. مکان‌های استراحت و دیدار برای مردم و جامعه محلی از برترین مکان‌ها هستند. همه چیز در یک روستا- شهر باید به راحتی به‌وسیله یک سیستم حمل و نقل مورد اطمینان که خدمات نیازهای سفر جامعه محلی و ساکنان را تأمین می‌کند، قابل ارزیابی باشد. روستا- شهرها به‌نوعی پیاده‌سازی یک چارچوب برای حرکت تدریجی به سمت زندگی پایدار هستند(Burton et al., 2009).

دسترسی آسان و سریع همراه با مقیاس انسانی مستلزم آن است که خدمات محله، مکان‌های تفریح و سرگرمی، فضاهای باز، محل کار و دیگر اجزای زندگی روزمره در نزدیکی هم قرار گرفته باشند(تصویر شماره 2). همان‌گونه که در بسیاری از روستاها نیز سیستم‌ها و امکانات و خدمات در مقیاسی از پیاده‌روی در مرکز روستا قرارگرفته‌اند به‌طوری‌که سهولت دسترسی به بهترین امکانات و خدمات، بخشی از زندگی روستایی است(Randall Fleming & John Hopkins, 2000).

به‌منظور یک تجربه سودمند و مناسب از دسترسی پیاده، راهکارهایی همچون کاهش سرعت ترافیک، کاهش عرض خیابان‌ها، تغییر خیابان یک طرفه به دو طرفه، افزایش پارکینگ‌های خیابانی و ایجاد جزایر عابر پیاده پسند در خیابان‌های بزرگ، البته همراه با سهولت عبور، ضروری می‌نماید. با توجه به تراکم و نزدیکی فروشگاه‌ها، پیاده‌روی در خیابان به‌منظور یافتن مکانی برای صرف شام یا تفریح، ساده‌ترین و لذت‌بخش‌ترین انتخاب خواهد بود. همچنین افزایش تعداد افراد پیاده در امتداد پیاده‌روها و تعدد ناظر در خیابان، افزایش حس ایمنی را به‌دنبال دارد(Burton et al., 2009).

ت 2. طراحی روستا- شهر به‌منظور استفاده مجدد فرودگاه استاپلتون و طراحی مجموعه‌ای از دسترسی پیاده و مراکز اشتغال.(Neal, 2003 ،Stapleton Airport in, Denver**).**

به‌منظور ارائه یک جمعیت مناسب و حفظ یک طیف گسترده از امکانات جامعه در فاصله دسترسی پیاده، تراکم توسعه باید بالا باشد(Alhabshi, 2009). اجازه تراکم بالا در روستا- شهر ممکن است اولین قدم در تشویق رشد و توسعه مجدد متمرکز باشد. تمرکز جمعیت در روستاها و توسعه به‌نوبه خود تشویقی برای کمتر بودن زمین‌های خالی و فرسوده در این مناطق است. زمین‌های خالی در خارج از روستا- شهرها می‌توانند ترکیب شوند و به‌عنوان یک کمربند سبز[21] برای سازگاری مجدد به‌کار روند(Burton et al., 2009).

کاربری‌های چندگانه از ویژگی‌های دیگر روستا- شهرها در رویکرد روی‌آوری است. در این رویکرد یک

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

روستا- شهر طیف متنوعی از واحدهای مسکونی را ارائه می‌دهد. موفقیت‌های منطقه‌ای هنگامی رخ می‌دهند که در آن‌ها تنوع فرصت وجود داشته‌باشد. ترکیبی از مسکن‌های مختلف شامل خانه‌های محقر، خانه‌های شهری، آپارتمان‌ها و مجتمع‌ها با استفاده‌های متعدد نیز مهم هستند. ترکیبی از کاربری‌های خرده‌فروشی و مسکونی، منطقه‌ای فعال در تمام ساعات شبانه‌روز را به‌دنبال خواهد داشت که در آن دفاتر در طول روز و هفته فعال هستند. امکان تهیه جا و مسکن، منطقه را حتی در شب و تعطیلات آخر هفته شلوغ نگه می‌دارد. کاربری چندگانه در جذب افراد برای زندگی در یک محیط روستایی بسیار مهم است(Burton et al., 2009).

در این رویکرد نه تمرکز ثروت یا فقر، بلکه توزیع سطح درآمد در سراسر روستا- شهر مهم است. با ارائه مسکن مقرون به‌صرفه و واحدهایی با درآمد چندگانه، خانواده‌های کم درآمد ممکن است دسترسی بهتری به خدمات داشته باشند.(Burton et al., 2009)

حمل و نقل عمومی یکی از ویژگی‌های فیزیکی لازم در طراحی یک روستا- شهر است (Burton et al., 2009). پیاده‌راه، مسیر دوچرخه و مسیر اتوبوس البته همراه با درنظرگرفتن اصول ایمنی (Council, 2006) از اجزای حمل نقل در روستا- شهرها هستند.

نقش روستا- شهرها در رویکرد روی‌آوری

از نقطه نظر طراحی و ایجاد روستا- شهرها، در مفهوم روستا- شهر دو مسئله عمده یکپارچه‌سازی و توسعه پایدار، فراگیر است. این مفهوم با اتصال ایده یکپارچه سازی فضایی و پایداری محیط زیست شروع می‌شود و مبتنی بر نیازهای جامعه محلی پیش می‌رود. علاوه بر این، مفهوم روستا- شهر، راهی ارزشمند را به‌منظور رفع پیچیدگی‌های پایداری شهری از نقطه نظر سیستماتیک، یعنی روابط بین نیازهای مردم، اثرات زیست محیطی و حکومت‌های شهری باز می‌کند. برای ایجاد ساختار یکپارچه شهری، محله های سازگار با محیط زیست در اطراف فضاهای کوچکی هستند که با ساختارهای بزرگتر در ارتباط‌اند و به‌هم متصل شده‌اند و یا به‌عبارت دیگر، توسط کریدورهای فعال و پشتیبانی شده همچون سیستم یکپارچه حمل و نقل عمومی در ارتباط هستند (Landman, 2003). در این رویکرد، روستا- شهرها جوامعی متراکم و خود کفا در مقیاس انسانی با قابلیت پیاده‌روی در سرتاسر آن‌ها، کاربری مسکونی بالا و شامل ترکیبی از خرده‌فروشی، ناهار خوری‌ها، محل‌هایی برای اوقات فراغت و کاربری‌های تجاری هستند. روستا- شهر یک محل تعلق را فراهم می‌کند، محلی که حس غرور و افتخار را برای جامعه محلی و حتی ساکنان به‌واسطه کسب و کار در آن به ارمغان می‌آورد(Burton et al., 2009) و شهر را قادر به ارائه خدمات همه‌گیر و عادلانه می‌سازد. از دیگر نقش‌های روستا- شهر در این رویکرد می‌توان به امکان پیش‌گرفتن یک الگوی با کیفیت و مقرون به‌صرفه توسعه، آن‌هم از نوع سازگار با محیط زیست اشاره نمود. روستا- شهرها معنای بهتری از مدیریت رشد و تغییر از طریق همکاری با جامعه در برنامه ریزی برای آینده پایدار این مناطق را امکان‌پذیر می‌نماید.

همگرایی رشته‌های مختلف (Cheng, 2011) از جمله علوم‌زیستی و فرایندهای طراحی(Burton et al., 2009) فرصت‌های خوبی را به‌منظور برنامه‌ریزی موفق و توسعه مکان‌های قابل زندگی در روستا- شهرها فراهم می‌آورند. استفاده کارآمدتر از زمین‌های شهری به‌منظور حفاظت در داخل و خارج از مناطق شهری و افزایش قابل توجه بازده شهری، افزایش امکانات و خدمات عمومی و در دسترس شهری، کاهش سطح ترافیک خیابان‌ها، حفظ پارک‌های کسب و کار و

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

مکان‌های عمومی و تفریحی و محدود کردن توسعه مسکونی(Randall Fleming & John Hopkins, 2000) از راهکارهای طراحی روستا- شهرها است.

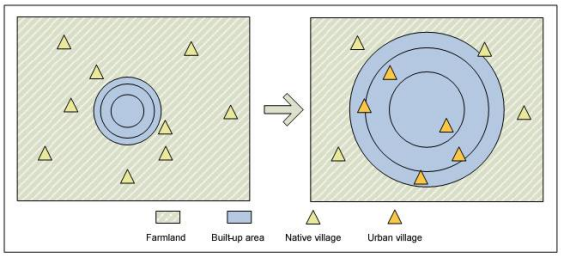
رویکرد رویارویی (روستا- شهر، برنامه‌ریزی برای احیا و توسعه مجدد)

تعریف روستا- شهر

همگام با رشد پدیده شهرنشینی و گسترش شهرها، روستاهای حاشیه شهری که در روند گسترش شهر بلعیده می‌شوند (Lin & De Meulder, 2012) به‌صورت روستایی در داخل شهر قرار می‌گیرند. این روستاها به ناچار زمین‌های کشاورزی خود را در روند توسعه شهر از دست‌می‌دهند به‌طوری‌که دیگر به شکل روستای بومی نیستند (Shuo, 2007) و به‌دلیل کاهش در مبنای کشاورزی خود در جریان فرایند بهره‌برداری از منابع زمین برای اهداف عمومی یا تغییر کاربری‌آن به کاربری مسکونی یا صنعتی، هم ویژگی‌های شهری به‌دست آورده‌اند(Begum, 2005) و هم تفاوت‌های بسیار با شهر دارند. این روستاها ازین پس روستا- شهر نامیده می‌شوند و اشاره به روستاهایی دارند که در منطقه شهری واقع شده‌اند(Shuo, 2007). سکونت‌گاه‌هایی که در گذشته روستایی بوده‌اند و از این‌رو نمایانگر برخی از ویژگی‌های متمایز روستایی هستند، اما از سوی دیگر به‌واسطه قرارگیری در یک منطقه شهری، دارای ویژگی‌های شهری هم هستند(Begum, 2005).

در این رویکرد، روستا- شهرها از آن‌جا که حاصل حمله شهر به زمین‌های روستایی‌اند(تصویر شماره 3)، با توجه به میزان پیشروی شهر انواع مختلفی دارند. به‌طوری‌که در روند شکل‌گیری روستا- شهرها، می‌توان آن‌ها را به سه نوع تقسیم کرد:

- روستاهایی که در هسته یک شهر واقع شده و زمین‌های کشاورزی خود را به‌طور کامل از دست داده‌اند؛
- روستاهای واقع در حومه با حفظ مقدار مشخصی از زمین‌های کشاورزی؛
- روستاهای واقع در حاشیه یک شهر که هنوز هم مقدار زیادی از زمین‌های کشاورزی خود را حفظ کرده‌اند.

ت 3. تغییر شکل فضایی روستاهای بومی به روستا- شهرها. (Shuo, 2007).

بدیهی است روستا- شهرهایی که به‌واسطه جبر گسترش شهری پدید می‌آیند، به‌علت نبود برنامه‌ریزی مشخص و هدفمند در ایجاد و شکل‌گیری‌شان، با خود مشکلات عدیده‌ای را به‌همراه دارند. دوگانگی بین روستا و شهر(Wang, Wang, & Wu, 2009) در یک مکان و در همسایگی بسیار نزدیک به‌هم، کششی فزاینده را در شهری شدن روستا ایجاد می‌کند. سازمان فضایی روستا به‌گونه‌ای تغییر شکل، رشد و توسعه پیدا می‌کند که از یک‌سو خصوصیات سنتی خود را حفظ (Baud et al., 2010) (Wang et al., 2009) و از سویی دیگر بسیاری از شاخص‌های شهری شدن را در خود پذیرفته است. این تغییر شکل روستا به شهر که اغلب بدون برنامه و از سوی جامعه محلی و خود روستاییان صورت می‌گیرد؛ عامل اصلی تفاوت بسیار این روستا- شهرها با نمونه‌هایی است که با هدف ایجاد مکان‌های محبوب (Neal, 2003) برای زندگی طراحی و ایجاد می‌شوند. آن‌جا اشاره به یک "دهکده به سبک محله شهری" (Wang et al., 2009) است اما در این رویکرد دوم، برنامه‌ریزان، شهرسازان و طراحان نه برای

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

طراحی بلکه برای احیاء و بازسازی روستا- شهرها برنامه‌ریزی و اقدام می‌کنند.

برخلاف روند پیدایی به‌خوبی برنامه‌ریزی شده روستا- شهرها در کشورهای توسعه‌یافته(Ji & Yang, 2008)، پیدایش روستا- شهرها در کشورهای شرقی حاصل اعمال فشار و جبر توسعه شهری است. روستا- شهرهای شرقی، درواقع سکونت‌گاه‌های روستایی فرا گرفته‌شده به‌وسیله رشد شهری(Baud et al., 2010) و گسترش سکونت‌گاه‌های شهری کنترل نشده (Ahmad & Choi, 2011) بوده و بیشتر در نتیجه حمله شهر به زمین‌های روستایی (Zheng et al., 2009) پدید می‌آیند و در واقع یک پیامد کاملاً منحصر به‌فرد از روند شهرنشینی (Song & Zenou, 2012) در این کشورها هستند روستا- شهرها با فضایی بسیار متمایز و تنوع ساختار اجتماعی (Wang et al., 2009) به‌طور رسمی به‌عنوان فضایی محصور در برنامه‌ریزی و توسعه شهری (Hao et al., 2011) با تراکم ساختمان بالا، کیفیت ساخت‌وساز ضعیف، خیابان‌های نامنظم و فاضلاب‌های روباز در سایه برج‌های بلند و مدرن به‌وجود آمده و پنهان شده‌اند(Changqing, Kreibich, & Baumgart, 2007). این روستاها که در قلمرو توسعه شهری قرار گرفته و ماهیت روستا بودن خود را از دست داده‌اند جمعیت زیادی را به‌علت ارزانی مسکن پذیرا می‌شوند(مهدوی، 1377). روستا- شهرهای به‌وجود آمده به‌واسطه تأمین واحدهای مسکن مقرون به صرفه، ارزان (Wang et al., 2009) (Zheng et al., 2009) و قابل دسترس برای جمعیت عظیمی از مهاجران که از بازار رسمی مسکن شهری حذف شده‌اند، فضاهای مطلوبی را برای مهاجرت فراهم می‌کنند(Hao et al., 2011). این روستا- شهرها در واقع برای کارگران مهاجر از آن جهت که توان پرداخت اجاره بالا را ندارند جذاب بوده و به‌نوعی نشان‌دهنده یک رابطه دوسویه بین تقاضای مهاجران برای مسکن ارزان قیمت و عرضه مسکن با قیمت پایین هستند(Zheng et al., 2009). به‌عبارت دیگر، این روستاها در زمان مهاجرت گسترده از روستا به شهر و ایجاد تقاضای زیاد برای واحدهای مسکن ارزان و در دسترس، در مناطق شهری اهمیت یافته و کاربرد دارند که این امر به‌وسیله واحدهای مسکونی اضافی ساخته شده در آن‌ها که توسط ساکنان بومی خود اجاره داده می‌شوند امکان‌پذیر است. این فرایند، در نتیجه، منجر به شکوفایی بازار مسکن کم‌هزینه در داخل روستا- شهر بدون کمک دولت می‌شود (TIAN, 2008) (HAO, GEERTMAN, (Wang et al., 2009) HOOIMEIJER, & SLIUZAS, 2012) . این فرایند همگام با افزایش ظرفیت عرضه اجاره، کاهش بسیار کیفیت مسکن را به‌دنبال دارد(Ji & Yang, 2008).

در زبان محلی چین، روستاهایی که کاملاً در داخل شهر قرار گرفته‌اند، چنگزونکان (Wang et al., 2009) نامیده می‌شوند. چنگزونکان یکی از اثرات برجسته و مهم مهاجرت روستا به شهر است که به معنی "روستاهای در شهر" و همچنین ترجمه شده به‌عبارت "روستاهای در میان شهر"، " روستاهای احاطه شده به‌وسیله شهر" و همان"روستا- شهر" است (Zhang, TIAN,) (X. Liu, 2011) (Zhao, & Tian, 2003 (Zheng et al., 2009) (Hin & Xin, 2011) (2008 Y.) (NIE & WONG, 2012) (Wang et al., 2009) Liu, He, Wu, & Webster, 2010). هر کدام از این برگردان‌ها در واقع توصیف کننده روستاهایی هستند که به‌وسیله شهر احاطه شده‌اند و یا در اثر توسعه شهری مورد تجاوز قرار گرفته‌اند (تصویر شماره 4).

از آن‌جا که مسکن و توسعه صنعتی و تجاری در مواردی این‌چنین، از مشکلات عمده شهرنشینی هستند، روستا- شهرها در این رویکرد، اول از همه یک روش

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

زندگی برای روستاییان محلی به‌حساب می‌آیند و درآمد و اشتغال ایجاد شده در آن‌ها برای بقای جمعیت روستای سنتی ضروری است. در درجه دوم، آن‌ها میلیون‌ها نفر از کارگران مهاجر یا همان نیروهای کار به‌وجود آمده در روند شهرنشینی را به محل اقامت‌های ارزان دعوت می‌کنند(Wang et al., 2009). به‌واسطه حضور این جمعیت شناور(Changqing et al., 2007) روستا- شهرها اجتماعی پیچیده دارند و با مشکلاتی از قبیل بالا رفتن جرم و جنایت، اعتیاد به مواد مخدر، اعتیاد به الکل، و فحشا روبه‌رو هستند(Ji & Yang, 2008).

ت 4. منظر چنگزونکان، گوانگژو. (TIAN, 2008).

ابعاد و شاخص‌ها

در این رویکرد محیط‌زیست روستا- شهر در واقع همان محیط قبلی روستا است. روستایی که زمین‌های کشاورزی آن برای ساخت‌وساز و توسعه شهری و روستایی (Hao et al., 2011) مورد استفاده قرار گرفته و قسمت زیادی از ساختار طبیعی و کشاورزی خود را از دست داده است. ظهور روستا- شهرها براساس روند سلب مالکیت زمین به‌منظور توسعه شهری (که در آن زمین های کشاورزی روستاهای اطراف شهر مصادره و برای استفاده در توسعه جدید به‌کار گرفته می‌شوند) روندی روستاگریز و در جهت تخریب زیستگاه روستا است. در این روند از محیط‌زیست روستا فقط بافت مسکونی آن باقی می‌ماند که آن هم با توجه به رشد اقتصادی و مهاجرت به سوی شهرها و افزایش تقاضای سکونت از سوی مهاجران به‌صورت نامتوازنی رشد می‌کند (Cheng, 2011) و دستخوش تغییرات بسیاری می‌شود. نگهداری و حفظ مناطق مسکونی روستا از سوی روستاییان بومی شاید دولت را قادر به جلوگیری از برنامه‌های پرهزینه و وقت‌گیر برای جبران و نقل مکان روستاییان بومی کند، اما در این جریان مناطق مسکونی باقی‌مانده روستایی، تبدیل به فضایی از مناطق تازه توسعه‌یافته شهری و محصور (HAO et al., 2012) به شکل روستا- شهرها می‌شوند. این محصور بودن در درون بافت شهری، از آن‌جا که بدون برنامه‌ریزی صورت گرفته است و فاقد کمربند سبز و پوشش گیاهی محافظ بوده و با خود آلودگی‌های محیط زیستی بسیاری را به‌همراه دارد.

ساختار اجتماعی روستا- شهرها در این رویکرد یک جامعه سنتی(Y. Liu et al., 2010) و متنوع است. تراکم جمعیتی آن‌ها 5-6 بار از تراکم جمعیت مناطق روستایی بیش‌تر (Begum, 2005) و ساکنانشان در درجه اول روستاییان بومی و بعد از آن مهاجران هستند. در این روستا- شهرها، روستاییان بومی با این‌که دیگر در تولید محصولات کشاورزی فعالیت نداشته و در چارچوبی از شهر زندگی می‌کنند، با این حال، هنوز هویت کشاورزی را به جای قبول هویت شهروندی نگه داشته‌اند (Cheng, 2011). این روستا- شهرها به‌واسطه اجاره بهای کم واحدهای مسکونی و انعطاف‌پذیر بودن آن‌ها، برای سکونت مهاجران روستایی یا افرادی که نیاز به اقامت موقت (Deng & Huang, 2004) دارند مقرون به صرفه‌اند. بسیاری از دانش‌آموزان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه (X. Liu, 2011) نیز در بدو ورود به شهرها، به اسکان در روستا- شهرها تکیه می‌کنند(Wang et al.,

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

2009). اما آن‌چه مسلم است ساختار اجتماعی روستا- شهرها عمدتاً تحت سلطه مردم محلی و جامعه روستا است(Y. Liu et al., 2010).

تنوع در ساختار اجتماعی، محیطی ناامن و مشکلات اجتماعی عدیده‌ای (Y. Liu et al., 2010) از جمله بالا رفتن نرخ جرم و جنایت (Shuo, 2007) اعتیاد به مواد مخدر، اعتیاد به الکل و فحشا (Cheng, 2011) را به‌دنبال دارد. این روستا- شهرها زمینه‌ای برای بروز مشکلات اجتماعی و مسائل جنایی هستند(Shuo, 2007).

توسعه روستا- شهری در سراسر فضای شهری متفاوت و متنوع (HAO et al., 2012) است. روستا- شهرها بر پایه جمعیت بومی روستا، رویکرد خود انگیزه‌ای در کمک به مهاجران دارند و در نتیجه با توسعه سریع فیزیکی مشخص می‌شوند(Hao et al., 2011). روستاییان بومی که مزارع خود را در طول روند شهرنشینی از دست داده‌اند، به ناچار خانه‌های خود را به‌طور غیر رسمی با نیاز و تقاضای مهاجران روستایی وفق می‌دهند(Lin & De Meulder, 2012). در این رویکرد روستا- شهرها نمایشگاهی از ویژگی‌های متفاوت هستند (Begum, 2005) و به‌راحتی به‌وسیله محیط‌های فیزیکی ضعیف خود(Zheng et al., 2009) ساختمان‌سازی انبوه با کیفیت پایین (NIE & WONG, 2012) و با مشخصه تراکم بالا(Zheng et al., 2009) شناخته می‌شوند. زمانی‌که کسب درآمد از کشاورزی به کسب درآمد از طریق اجاره واحدهای مسکونی تغییر می‌یابد، روستاییان ابتدا اتاق‌های خالی خود را اجاره می‌دهند (Wang et al., 2009) و سپس برای به حداکثر رساندن درآمد حاصل از اجاره (Zheng et al., 2009) و با بالا رفتن تقاضا، اقدام به اضافه کردن اتاق و طبقه (Wang et al., 2009) و سازه‌هایی از قبیل بالکن معلق به بنای اصلی به‌طور غیر قانونی می‌نمایند که پیامد آن محیط زندگی زاغه مانند (Zheng et al., 2009)و منظری شلوغ و به‌هم ریخته (Y. Liu et al., 2010) است. اضافه نمودن قسمت‌ها و سازه‌های اضافه و غیرقانونی به منظور به حداکثر رساندن فضای طبقه، منجر به نزدیک شدن ساختمان‌ها به یکدیگر و باریک شدن فاصله آن‌ها از هم می‌شود که در اصطلاح به "بوسیدن ساختمان‌ها" و یا "دست‌دادن ساختمان‌ها" معروف هستند(Shuo, 2007) (Wang et al., 2009) (Lin & De Meulder, 2012). اضافه‌کردن سازه‌های معلق به‌عنوان طبقات جدید که علامتی برای تقاضای بالا در بازار مسکن و نبود برنامه‌ریزی و ناکارآمدی مقررات کنترل توسعه (Lin & De Meulder, 2012) است، منجر به تراکم بسیار بالا (Wang et al., 2009) و ایجاد نوع جدیدی از مشخصات خیابانی (فاصله‌های نزدیک به‌هم، در حدود50 سانتی متر بین دو بالکن روبرو) می‌شود (Lin & De Meulder, 2012). در این روستا- شهرها کیفیت محیطی (Nie & Wong, 2013) و کیفیت امکانات زیربنایی در اکثر موارد فوق‌العاده پایین است (Lin & De Meulder, 2012). خیابان‌های اصلی روستا و کوچه‌ها معمولاً به‌وسیله سازه‌هایی که به‌تدریج اضافه شده‌اند تنگ و حتی مسدود شده است به‌طوری‌که درصورت بروز خطر، برای امدادرسانی غیرقابل دسترس هستند (Lin & De Meulder, 2012). این کوچه‌های باریک و ساختمان‌های چهره به چهره، یک نوار نازک از آسمان را پدید می‌آورند (تصویر شماره 5)(Y. Liu et al., 2010).

در این روستا- شهرها، خطوط لوله و سیستم‌های زهکشی ضعیف هستند. آب باران و فاضلاب بر روی زمین و در کوچه‌ها جریان دارد و زباله در همه‌جا دیده می‌شود (Y. Liu et al., 2010) (Lin & De Meulder, 2012). زیرساخت‌های اساسی شهری مانند خیابان آسفالته، آب لوله‌کشی و سیستم تخلیه فاضلاب وجود

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

ندارد (Deng & Huang, 2004) یا بسیار ضعیف است. رویهم رفته می‌توان گفت که بهره‌برداری غیرقانونی از زمین (feng, 2010)، فقدان مدیریت کارآمد (Y. Liu et al., 2010) و تقاضا و رفتارهای انتخاب مسکن از سوی مهاجران (Zheng et al., 2009) که شامل ترجیح به زندگی در روستا- شهرها و تحمل زندگی در محیط‌های شلوغ و بی‌کیفیت برای گریز از پرداخت اجاره بالا (Niu, 2012) است، منجر به به‌وجود آمدن نوعی از روستا- شهرها با کیفیت عمومی پایین، امکانات عمومی ناقص (feng, 2010) و نگهداری ضعیف (Zheng et al., 2009) شده‌اند که البته در نوع دسترسی پیاده‌مدار، خودکفایی، استفاده از مخلوط کاربری زمین و تعامل محله‌مدار (Y. Liu et al., 2010) با نوع دیگر و به‌عبارتی مفهوم غربی روستا- شهر شباهت دارند.

ت 5. (تصویر سمت راست) نمونه‌ای از بوسه ساختمان‌ها و خط باریک آسمان در میان آن‌ها، شنزن چین(W. D. D. Wang, 2013**)، (تصویر سمت چپ) نمونه‌ای از وضعیت نامطلوب و بدون کیفیت کوچه‌ها در یک روستا- شهر در شنزن چین. (**Hao, 2012**).**

روستا- شهرهایی که در نتیجه رشد و گسترش شهرها و بلعیده شدن روستاها به‌وجود می‌آیند مانند جزیره‌ای سرشار از سرمایه‌های اجتماعی و همچنین اقتصادی محروم هستند (Zukin, 2007). ساکنان این روستاهای شهری شده(Song, Zenou, & Ding, 2006) (Zhang et al., 2003) اغلب جوان، کم درآمد و دارای سطح پایین تحصیلات و مهارت (Zheng et al., 2009) (Wang et al., 2009) و خوداشتغال (Song et al., 2006) بوده که در مقایسه با روستا- شهرها در کشورهای توسعه‌یافته، که در آن‌ها ساکنان منحصر به‌فرد، با درآمد بالا ساکن شده‌اند متفاوت هستند (Cheng, 2011). منبع اصلی درآمد روستاییان ساکن در این روستا- شهرها، اجاره دادن واحد مسکونی (Zheng et al., 2009) به‌جای کسب درآمد از کشاورزی است. فعالیت‌های اقتصادی همچون خواربار فروشی‌ها، انبارها و حراجی‌ها نیز در سطح خیابان‌های داخلی (Y. Liu et al., 2010) این روستا- شهرها در جریان است.

نقش روستا- شهرها در رویکرد رویارویی

در این‌جا روستا- شهرها نقش بسیار مهمی در شهرنشینی بازی می‌کنند. آن‌ها به‌صورت خاص در خدمت مرحله انتقالی در روند شهرنشینی و ارائه فضا و زمان برای مردم روستایی (محلی و مهاجران) برای انطباق با شیوه جدید زندگی هستند(Wang et al., 2009). روستا- شهرها به‌سبب جمعیت شناور ساکن در آن‌ها(Shuo, 2007) عواقب جدی با توسعه شهری دارند. ویژگی‌های محیط‌زیستی، فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی آن‌ها جمعی از خطرات و مخاطرات بالقوه را پدید می‌آورند به‌طوری‌که جیره جنایی(Shuo, 2007) این روستا- شهرها همیشه بالا است. بررسی روند شهرنشینی، مهاجرت و ظهور روستا- شهرها و مسکن غیر رسمی و تحولات تجاری و صنعتی در آن‌ها به‌خوبی نمایانگر سهم و نقش روستا- شهرهای ساخته‌شده در مشکلات اجتماعی حاصل از آن‌ها است. زمانی‌که توسعه و گسترش شهر بدون برنامه‌ریزی و

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

لجام گسیخته باشد و ساختمان‌های خود را در زمین‌های حومه شهری تزریق می‌کند و روستاهای موجود را در درون خود می‌بلعد، پدیده روستا- شهر دارای اثرات نامطلوب بوده و به‌عنوان " مشکل روستا- شهر" (X. Liu, 2011) مطرح می‌شود. اما از سویی دیگر، روستا- شهرها با توجه به تأمین مسکن ارزان قیمت و فرصت‌های شغلی برای مهاجران (feng, 2010) نقشی مثبت و همچون یک خزانه را برای بسیاری از انجمن‌ها و صاحبان املاک دارند (X. Liu, 2011). همچنین یکی از مهم‌ترین سهم‌های روستا- شهرها، حمایت و حفاظت از جوامع سنتی است(Wang et al., 2009). به‌این ترتیب روستا- شهرها به وضوح نقش برجسته‌ای را در تأمین مسکن ایفا می‌کنند و اهمیت آن‌ها به‌طور رسمی به‌عنوان بخشی از اقتصاد شهری مطرح است.

اهداف اصلاحات و رویکرد توسعه مجدد، احیاء و بازسازی روستا- شهر را می‌توان شامل تجدید سازمان فضایی، تأمین مسکن، بهبود نظارتی، پیشرفت اجتماعی و فرهنگی (Cheng, 2011) و توسعه تجاری و صنعتی دانست(Wang et al., 2009). به‌عنوان مثال توسعه تجاری و صنعتی در روستا- شهر می‌تواند با مرمت ساختمان‌های میراثی و تشکیل یک منطقه کسب و کار شروع شود. با مدیریت زمین در خیابان‌ها، ایجاد تأسیسات عمومی و دفاتر تجاری روستا (محله)، تخصیص فضای تجاری برای مغازه‌های کوچک و سنتی در امتداد خیابان‌های اصلی امکان‌پذیر است. در بازسازی خانه‌های ساکنان محلی، طبقه همکف برای مغازه‌ها و یا دفاتر مناسب است. زمین‌های پیرامون شهر می‌تواند برای ساخت‌وساز مسکن به تعاونی و ساکنان این روستا- شهرها اختصاص یابند و به روستاییان، اجازه کشاورزی به‌عنوان جایگزین منبع اصلی درآمد داده شود. در این مسیر جامعه محلی می‌تواند به‌طور فعال در ارتقاء، مدیریت و نگهداری از منطقه با کمک منابع دولتی به مشارکت بپردازد(Cheng, 2011). اعمال تشویق‌هایی برای توسعه مجدد، از جمله کمک‌های مالی و چشم‌پوشی از برخی هزینه‌ها (Him, 2009). به‌منظور مشارکت جامعه محلی روستا- شهرها مناسب است.

نتیجه

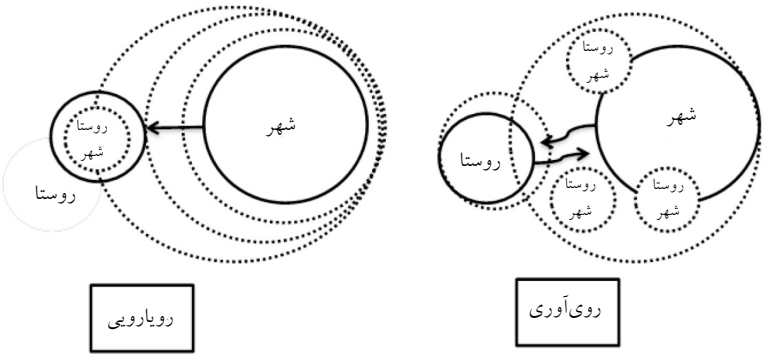
شهر و روستا به‌عنوان دوسوی پدیده ترکیبی روستا- شهر، در مواجهه باهم و یا حرکت برنامه‌ریزی شده به‌سوی هم، آثار و درجه‌ای از شهر و درجه‌ای از روستا را در خود دارند.

این اثرپذیری از یکدیگر یا تحمیلی است و یا مختارانه. مطالعات صورت‌گرفته، دو رویکرد متفاوت روی‌آوری و رویارویی در مفهوم روستا- شهر را مشخص می‌کند. در رویکرد رویارویی شهر و روستا باهم، شهر در جریان گسترش شهرنشینی و رشد طبیعی‌اش، با روستا رو در رو شده و آن‌را دربر گرفته و می‌بلعد. در این رویارویی، روستای بلعیده شده پس از حل‌شدن تقریبی در شهر به‌عنوان روستا- شهر مطرح شده و شاخص‌های خاص خود را پیدا می‌کند. اما در رویکرد روی‌آوری شهر به روستا و برعکس، حرکت به سمت مطلوب شدن پیش‌می‌رود، به‌این ترتیب که شهر در رویکردی تازه به سنت، براساس الگوی تعریف شده ترکیبی، مختارانه روستا- شهرها را در درون خود به‌وجود می‌آورد و به‌دنبال پذیرش الگوهای روستایی است، از سویی دیگر هم روستا خود را تا حد الگوی خاص و تعریف شده روستا- شهر، ارتقا می‌دهد(تصویر شماره 6). اگرچه دوسوی این طیف در هرکدام از رویکردها ثابت است اما روند گذار و سیر هریک به‌سوی دیگری، براساس چرایی و چگونگی به‌وجود آمدن روستا- شهر تعاریف، ابعاد، شاخص‌ها و الگوهای متفاوتی پیدا می‌کند.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

روستا- شهرهای حاصل از رویارویی شهر و روستا باهم، از آن‌جا که اغلب بدون برنامه‌ریزی ازپیش تعیین‌شده به‌وجود آمده‌اند، نیاز به احیاء، بازسازی و توسعه مجدد دارند. این روستا- شهرها اگرچه فضاهایی را به‌منظور انطباق با شیوه جدید زندگی برای روستاییان فراهم می‌کنند و در نوع دسترسی پیاده‌مدار، خودکفایی، استفاده از مخلوط کاربری زمین، تعامل محله‌مدار و غیره با مفهوم غربی آن که براساس روی‌آوری شهر و روستا به یکدیگر بنیان نهاده شده است، شباهت دارند اما اغلب دارای منظر شلوغ و به هم ریخته، محیط زندگی ناسالم، ناامن و همراه با مشکلات اجتماعی هستند. روستا شهر در این رویکرد هنوز یک جامعه سنتی و کاملاً متفاوت از جامعه شهری مدرن است. ساختار اجتماعی و اقتصادی روستا- شهرها عمدتاً تحت سلطه مردم محلی و جامعه روستا است و ساختار محیط‌زیستی این روستا- شهرها به‌شدت آسیب‌دیده و در معرض خطر است.

اما روستا- شهر در رویکرد روی‌آوری شهر به روستا، از این جهت که اصول خاصی را به‌منظور ایجاد محله‌هایی سرزنده و محبوب در مقیاسی کوچک‌تر از شهر و در داخل آن و البته سازگار با محیط‌زیست ارائه می‌کند، با در نظر گرفتن جمعیت مشخص و اندازه مطلوب، مشخصاً محدوده و نوع توسعه را تعریف می‌کند. این‌گونه روستا- شهرها جدایی شهر و روستا را از بین برده، شهر را در جهت انسانی‌تر شدن هدایت می‌کنند.

ت 6. چپ: رویارویی شهر و روستا با هم در روند توسعه شهر، راست: روی‌آوری شهر و روستا به سوی یکدیگر. مأخذ: نگارنده.

پی‌نوشت

1. To Have a Tendency
2. confronting
3. Tendency
4. Ebenezer Howard
5. Garden Cities
6. Prince of Wales
7. Herbert Gans
8. Boston's West End
9. urban villagers
10. A Vision of Britain
11. Urban Villages Group
12. The Urban Villages Campaign
13. mixed-use
14. Sense of place
15. Shenzhen
16. brownfield sites
17. infill sites
18. greenfield sites
19. Ecosystem
20. walkable
21. Green Belt

فهرست منابع

- قرخلو، مهدی؛ کلانتری خلیل آباد، حسین؛ اسکندری نوده، محمد. (1387)، بررسی دگرگونی در ساختار کالبدی و معماری روستاها و تشکیل روستا- شهر (مورد: آلارد و پرندک). جغرافیا، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره 65 (علمی-پژوهشی)، ص 70-53.
- مدنی‌پور، علی. (1387)، فضاهای خصوصی و عمومی شهر، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری شهرداری تهران، چاپ اول، تهران.
- مهدوی، مسعود. (1377)، مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران، سمت، تهران.
- Ahmad, Sohail, & Choi, Mack Joong. (2011). The Context of Uncontrolled Urban Settlementsin Delhi. ASIEN, 118, 75-90.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]

MYTH? . Paper presented at the management for Sustainable Building Pretoria.
- Lin, Yanliu, & De Meulder, Bruno. (2012). A conceptual framework for the strategic urban project approach for the sustainable redevelopment of "villages in the city" in Guangzhou. Habitat International, 36(3), 380-387.
- Liu, Xiaoming. (2011). The Role of Urban Villages in China: Case study from Shenzhen. (Master of Science).
- Liu, Yuting, He, Shenjing, Wu, Fulong, & Webster, Chris. (2010). Urban villages under China's rapid urbaniz ation: Unregulated as sets and transitional neighbourhoods. Habitat International 34, 135–144.
- Neal, Peter. (2003). Urban Villages and the Making of Communities (P. Neal Ed.). london, USA,Canada: Spon Press.
- NIE, Zhigang Albert, & WONG, Kwok Chun. (2012). WHY BUILD MORE TO EARN LESS: PROPERTY RIGHT IMPLICATIONS OF URBAN VILLAGES. The International Journal of Construction Management, The International Journal of Construction Management(4), 65-82.
- Nie, Zhigang Albert, & Wong, Kwok Chun. (2013). Why do urban villages have shorter life expectancies? Observations in three Chinese cities and economic explanations. Proceedings ERES, 17.
- Niu, Nan. (2012). Urban Village Reconstruction in Transformation Period: An Empirical Study on Residential Choice of the Migrant Worker. Civil Engineering and Urban Planning, 822-826.
- Randall Fleming, Community Design & Planning Services at UC Davis, & John Hopkins, Institute for Ecological Health, Davis CA. (2000). ECOLOGICAL PLANNING AND URBAN VILLAGE DESIGN.
- Shuo, Zhou. (2007). Study on the redevelopment of Urban Villages Case study of Futian District, Shenzhen. (Master of Science), INTERNATIONAL INSTITUTE FOR GEO-INFORMATION SCIENCE AND EARTH OBSERVATION ENSCHEDE, THE NETHERLANDS.
- Song, Yan, & Zenou, Yves. (2012). Urban villages and housing values in China. Regional Science and Urban Economics, 42(3), 495-505.
- Song, Yan, Zenou, Yves, & Ding, Chengri. (2006). Let's not throw the baby out with the bath water: The role of urban villages in housing rural migrants in China.
- TIAN, LI. (2008). The Chengzhongcun Land Market in China: Boon or Bane? — A Perspective on Property Rights. International Journal of Urban and Regional Research, 32(2), 282-294.
- Tseng, Thomas, Kotkin, Joel, Speicher, Karen, & Chawla, Namrita. (2006). Growing Urban Village Cultivating a New Paradigm for Growth and Development in California: The Davenport Institute Pepperdine University School of Public Policy.
- Wang, Ya Ping, Wang, Yanglin, & Wu, Jiansheng. (2009). Urbanization and Informal Development in China: Urban Villages in Shenzhen. International Journal of Urban and Regional Research, 33.4(December), 957–973.
- Zhang, L, Zhao, S.X.B., & Tian, J.P. (2003). Self-help in housing and chengzhongcun in China's urbanization. International Journal of Urban and Regional Research, 27(4), 912–936.
- Zheng, Siqi, Long, Fenjie, Fan, C. Cindy, & Gu, Yizhen. (2009). Urban Villages in China: A 2008 Survey of Migrant Settlements in Beijing. Eurasian Geography and Economics, 50(4), 425–446.
- Zukin, Sharon. (2007). Reading The Urban Villagers as a Cultural Document: Ethnicity, Modernity, and Capital. City & Community, 6, 39-48.
- Aldous, Tony. (1992). Urban villages : a concept for creating mixed-use urban developments on a sustainable scale. London: Urban Villages Group.
- Alhabshi, Sharifah Mariam. (2009). Surviving Urban Renewal Program: Case Study of a Traditional Urban Village in Kuala Lumpur. Paper presented at the Seminar on National Resilience.
- Baud, Isa, Kuffer, Monika, Pfeffer, Karin, Sliuzas, Richard, & Karuppannan, Sadasivam. (2010). Understanding heterogeneity in metropolitan India: The added value of remote sensing data for analyzing sub-standard residential areas. International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation 12, 359–374.
- Begum, Halima. (2005). Addressing Planning Problems for Territorial Integration of Urban Villages in Delhi: A Case Study of Masoodpur Jahangirnagar Planning Review 3, 1-10.
- Biddulph, Michael, Franklin, Bridget, & Tait, Malcolm. (2003). From concept to completionA critical analysis of the urban village. TPR, 74(2), 165-193
- Biddulph, Mike, Franklin, Bridget, & Tait, Malcolm. (2002). The Urban Village: A Real or Imagined Contribution to Sustainable Development? (C. U. Department of City and Regional Planning, Trans.).
- Burton, Ted, Cook, Tianna, Cruz, John, Angela Gougherty, Pearson, Robert, & Sandlin, Heather. (2009). URBAN VILLAGES IN DETROIT
- Changqing, Qi, Kreibich, Volker, & Baumgart, Sabine. (2007). Informal Elements in Urban Growth Regulation in China – Urban Villages in Ningbo. ASIEN, 103(s), 23-44
- Cheng, Yuqiong. (2011). Urban Villages in China: Issues from Rapid Urbanization and Society Transformation.
- Council, North Central Florida Regional Planning. (2006). URBAN VILLAGE- ACTION PLAN Integrating Land Use and Transportation. Florida.
- Deng, F. Frederic, & Huang, Youqin. (2004). Uneven land reform and urban sprawl in China: the case of BeijingProgress in Planning, 61, 211–236.
- feng, Yu. Xue. (2010). Changes of Villagers Welfare and Security in the Reconstruction of Urban Villages A Case of Guangzhou Province.
- Franklin, Bridget, & Tait, Malcolm. (2002). CONSTRUCTING AN IMAGE: THE URBAN VILLAGE CONCEPT IN THE UK. Planning Theory, 1(3), 250–272.
- Garcia, Nicole. (2008). The present via the past: An archaeological approach to analysing the design and use of a contemporary urban village. (master), Queensland University of Technology, Brisbane, Australia.
- Hao, Pu, Geertman, Stan, Hooimeijer, Pieter, & Sliuzas, Richard. (2011). Measuring the Development Patterns of Urban Villages in Shenzhen. Paper presented at the AGILE.
- HAO, PU, GEERTMAN, STAN, HOOIMEIJER, PIETER, & SLIUZAS, RICHARD. (2012). Spatial Analyses of the Urban Village Development Process in Shenzhen, China. International Journal of Urban and Regional Research.
- Him, Chung. (2009). The Planning of 'Villages-in-the-City' in Shenzhen, China: The Significance of the New State-Led Approach International Planning Studies, 14.3, 253 — 273.
- Hin, Li Ling, & Xin, Li. (2011). Redevelopment of urban villages in Shenzhen, China – An analysis of power relations and urban coalitions. Habitat International, 35(3), 426-434.
- Ji, Luo, & Yang, Peng. (2008). From Family Rental Houses to Low-rent Houses, a research on urban village renewal based on renting World Academy of Science, Engineering and Technology, 24.
- Landman, Karina. (2003). SUSTAINABLE 'URBAN VILLAGE' CONCEPT: MANDATE, MATRIX OR

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-14]